

РОЗДІЛ I

Міжнародні відносини

УДК 323(438):796.418(092)+327(438:47+57)

Сергій Кулик,

кандидат політичних наук,

доцент кафедри міжнародних відносин та регіональних студій,
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки,
43024, Україна, Волинська область, вул. Винниченка, 28, каб. 4

kumys@ua.fm

<https://orcid.org/0000-0001-7520-7426>

<https://doi.org/10.29038/2524-2679-2020-01-07-21>

НЕСПОРТИВНИЙ ЖЕСТ КОЗАКЕВИЧА ТА ЙОГО ЗНАЧЕННЯ У ВНУТРІШНІЙ ПОЛІТИЦІ ПОЛЬЩІ Й МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ

У Польщі є два політичні жести, які знає кожен. Перший – це пальці у формі літери «V», жест, відомий із часів «Солідарності». Другий, найпомітніший в історії польського спорту, – це жест Козакевича (пол. – gest Kozakiewicza), продемонстрований на Олімпійських іграх у Москві 1980 р.

Влада СРСР і соціалістичної Польщі не надала публічного розголосу ні жесту, ні історії довкола нього. Під час «холодної» війни спортсмени з багатьох країн світу сприймали спортсменів із СРСР не лише як своїх суперників у змаганнях, але і як політичних, ідеологічних, культурних недругів. Тому жест у півруки відомого польського стрибунів із жердиною В. Козакевича, який він показав уболівальникам і суддям на стадіоні в Лужниках, зумовив підняття національного духу в Польщі, став символом визволення від комуністичного режиму.

Політична реакція вищого партійного керівництва СРСР на жест польського атлета спростувала гасло, яким активно маніпулювала на міжнародній арені – спорт поза політикою. Здійснено спробу переосмислити значення жесту В. Козакевича в сучасних суспільно-політичних умовах, тому звертаємо увагу, насамперед, на: 1) політичний контекст іменного «жесту Козакевича»; 2) реакцію влади СРСР і ПНР щодо виступу спортсмена; 3) використання жесту як символу у внутрішньополітичній боротьбі у ПНР та проти СРСР; 4) політичні утиски В. Козакевича як відомого спортсмена; 5) використання В. Козакевичем історії свого жесту для створення особистого іміджу, у власній передвиборчій кампанії; 6) уживання вислову «жест Козакевича» у сучасній польській пресі та його значення. Доведено, що «жест Козакевича» з іменного перетворився на політичний, національний і міжнародний жест, він став універсальним у польській журналістиці.

Ключові слова: Владислав Козакевич, змагання атлетів зі стрибків із жердиною, Олімпійські ігри 1980 р., протест, МОК, «жест Козакевича», профспілка «Солідарність», вислів «жест Козакевича».

1. ВСТУП

Постановка проблеми. Під час Олімпійських ігор 1980 р. Москва перетворилася на суцільний режимний об'єкт. Через уторгнення СРСР до Афганістану в грудні 1979 р. більшість західних країн бойкотували Ігри в Москві. На цих іграх несподіваного ляпасу, на перший погляд, а насправді – резонансної ідеологічної й репутаційної втрати, зазнав Радянський Союз від відомого польського спортсмена Владислава Козакевича. Саме він показав жест, який увійшов в історію Олімпійських ігор як «жест Козакевича». За твердженням легкоатлета, він «показав цей жест зі злості, спонтанно, але не безцільно», і він «був зворотною реакцією на увесь цей свист». Тому з ім'ям В. Козакевича пов'язано багато спекуляцій – політичних, ідеологічних, спортивних, іміджевих. Ми вважаємо, що це яскравий приклад того, як поведінка спортсмена, його психологічна реакція стали проявом протестних суспільних настроїв у Польській Народній Республіці і як ця поведінка вплинула на подальший перебіг внутрішньополітичної ситуації в ПНР, на її відносини з СРСР.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Про «жест Козакевича» в польській літературі написано декілька книг. У 1994 р. опубліковано біографію «Козака», виконану І. Павліком [1], у 2018 р. з'явилася книга «Як це було насправді» [2] – про незвичні спортивні історії Польщі. Виділимо публікацію Я. Оледські «Жест надії» [3]. У цих працях описано історію цього жесту, подано коментарі В. Козакевича, а також висвітлено реакцію влади тогочасної Польщі на вчинок спортсмена. Ці дані доповнює автобіографічна книга В. Козакевича «Не говоріть як мені жити» [4].

Журналіст Л. Стшига у матеріалі «Нескінченна польсько-російська війна. Ще один старт у Євро» досліджує польсько-російське суперництво в спорті протягом ХХ ст. Він стверджує, що «польсько-російські спортивні контакти повинні бути дуже делікатними, оскільки в минулому вони часто виявлялися більше пов'язаними із зовнішньою політикою, ніж зі змаганням спортсменів» [5].

Також у Польщі з'являється чимало публікацій напередодні проведення чергових Олімпійських ігор, а також із нагоди річниці, ювілею показу «жесту Козакевича». Крім того, вислів «жест Козакевича» активно вживається в польській журналістиці, фігурує в лексиконі вітчизняних політиків, насамперед, для характеристики сучасної внутрішньополітичної ситуації та міжнародних відносин.

В українській науковій літературі дослідження про «жест Козакевича» відсутні, є лише розрізнені публікації про цей вчинок на Олімпійських іграх у 1980 р. в Москві.

Мета роботи – проаналізувати причини показу В. Козакевичем відомого жесту та подальший вплив «жесту В. Козакевича» на внутрішню політику ПНР та міжнародні відносини.

2. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У 1980 р. в Москві пройшли XXII літні Олімпійські ігри. Вони бойкотовані багатьма країнами світу на знак протесту проти агресії СРСР в Афганістані. У багатьох видах спорту відсутність представників провідних спортивних держав дала змогу зібрати медалі спортсменів соціалістичних країн. Особливо це помітно в легкій атлетиці, у якій перемогли переважно представники СРСР і НДР.

30 липня 1980 р. на Великій спортивній арені в Лужниках відбувалися фінальні змагання атлетів зі стрибків із жердиною. Боротьба тривала між радянським атлетом К. Волковим, двома представниками Польщі – Т. Слюсарським, олімпійським чемпіоном 1976 р. (5 м 50 см) та В. Козакевичем. СРСР розраховував на перемогу К. Волкова. Для цього організатори спеціально закривали й відкривали ворота стадіону, щоб регулювати повітряні потоки [6]. Тому коли хтось із суперників К. Волкова виходив на розбіг, глядачі на трибунах його відчайдушно освистували, викрикували неприємні слова. Під цей акомпанемент В. Козакевич усе ж таки виграв золоту медаль (5 м 74 см) і після того, як підвівся на ноги, показав глядачам непристойний жест – півруки, тобто руку зігнуту в лікті. У спортсмена залишилася ще одна спроба. Свист на трибунах продовжувався й наростав. Наступної спроби В. Козакевич установив новий світовий рекорд – 5 м 78 см, після чого вдруге показав глядачам і суддям непристойний жест. За результатами змагань, срібні медалі розділили К. Волков і Т. Слюсарски, а бронзові не присуджували взагалі. Це свідчило про високий рівень суперництва. На цьому, власне, великий спорт закінчився – почалася «велика» політика.

Легендарний польський спортивний коментатор Б. Томашевський так коментував стрибок із жердиною свого земляка на Олімпійських іграх: «Я не вірю, ніхто з нас не вірить, що Владек Козакевич піддасться, позначка вже на 5,78, на 10 міліметрів вище за світовий рекорд француза Ф. Увійона ... Розбіг ... знижує темп ... пішов вверх... пройшов! Пройшов! 5,78! Це перший світовий рекорд на Московській олімпіаді у змаганнях серед чоловіків» [7]. Зі слів коментатора зрозуміло, що на спортивному майданчику вирували бурхливі пристрасті.

За твердженням В. Козакевича, саме «така оскраженіла підтримка радянських глядачів мені сильно допомогла», «якби не трибуни, котрі вболівали проти, я б не наважився на світовий рекорд». Ми не знаходимо свідчень, що на інших змаганнях під час Олімпійських ігор у Москві глядачі на трибунах вели себе подібним чином. Тому автор статті виносить за дужки свого дослідження емоційний складник цього вчинку. Ми звернемо увагу на:

- 1) політичний контекст іменного «жесту Козакевича»;
- 2) реакцію влади СРСР і ПНР щодо виступу спортсмена;
- 3) використання жесту як символу у внутрішньополітичній боротьбі в ПНР та проти СРСР;
- 4) політичні утиски В. Козакевича як відомого спортсмена;

5) використання В. Козакевичем історії свого жесту для створення особистого іміджу у власній передвиборчій кампанії;

б) уживання вислову «жест Козакевича» в сучасній польській пресі та його значення.

1. Політичний контекст іменного «жесту Козакевича». Виокремимо такі причини показу В. Козакевичем його жесту.

1. Історія родини. Батьки В. Козакевича негативно сприйняли окупацію радянською владою їхньої історичної батьківщини. Владислав народився в 1953 р. на території сучасної Литви, у м. Шальчинінкає, яке до 1939 р. належало Польщі. Коли йому було три роки, СРСР дозволив полякам повертатися до Польщі – і його батьки повернулись.

2. Знання російської мови. У школі В. Козакевич вивчав російську мову, а отже, розумів образливі вигуки глядачів на стадіоні в Лужниках.

3. Спортивний результат. В. Козакевич на той був уже досвідченим і відомим спортсменом та здобув чимало нагород. Він чемпіон Європи в приміщенні (1977, 1979), срібний призер чемпіонату Європи (1974), бронзовий призер чемпіонату Європи (1975, 1982), десятиразовий чемпіон і восьмиразовий рекордсмен Польщі. Також у травні 1980 р. у Мілані він установив новий світовий рекорд – 5 м 72 см. Загалом, був непереможний у своєму виді спорту десять років – із 1973 до 1983 рр., а Олімпійські ігри у Москві були його другими Іграми, у яких він брав участь. Таким чином, жест на Олімпіаді показав не просто спортсмен, а володар нового світового рекорду – 5 м 78 см. Він здійснив заповітний дубль кожного спортсмена – виграв олімпійське «золото» й водночас установив новий світовий рекорд. Важливо й те, що золота медаль В. Козакевича стала першою для збірної Польщі на Олімпійських іграх 1980 р.

4. Суспільно-політична ситуація в Польщі в 1980 р. Один із найвідоміших у Польщі журналістів В. Радзівінович так описує суспільні настрої: «З початком літа над країною стягувались хмари страйку. Люди виходили на рейси, перекривали траси. У Польщі тоді все було за картками. Полиці магазинів пустували. А на схід йшли вагони з м'ясом для гостей московської Олімпіади. І всі ми бачили, як на цій Олімпіаді (котру бойкотувало півсвіту, а наших спортсменів змусили брати участь) виступав польський стрибун із жердиною В. Козакевич» [8]. Як громадянин Польщі та спортсмен, який побував у різних країнах світу, В. Козакевич розумів, що Олімпіада організована не лише СРСР, а всім комуністичним блоком. За його словами, у Польщі в той час було більше свободи, спортсмени могли виїжджати за кордон. Натомість у «пустій» Москві «спортсмени почували себе, як звірі у цирку», за ними «стежили як за злочинцями, щоб не зробили щось з метою пропаганди». «О десятій годині вечора нам вимикали світло, якщо хтось уключав радіо, приходили і забирали приймач».

В. Козакевич стверджує, що радянські спортсмени не завжди «чисто» перемагали своїх суперників. Тому на «московській Олімпіаді були афери такого масштабу, що їх неможливо було зрозуміти». Спортивне протистояння

увібрало в себе історичне й політичне минуле відносин між двома країнами, містило ознаки національного менталітету. Адже, зі слів В. Козакевича, «у нас, поляків, у крові є те, що кожен може нас побити, але росіянин не може». Зазначимо, що й сьогодні російський легкоатлет К. Волков вважає, що польський спортсмен переміг його нечесно та негативно реагує на спогади про цей виступ.

Тому польське суспільство дуже чуттєво сприйняло виступ В. Козакевича: «Він йшов на світовий рекорд, позбавляючи золотої медалі С. Бубку. Лужніки свистіли. А Козакевич усе ж стрибнув. Випрямився і показав нахабній публіці непристойний жест. Навіть вислів у Польщі з'явився – “жест Козакевича”. Під Любліном, поблизу радянського кордону, робітники, які бунтували, також зробили подібний жест, приваривши до рейсів потяг зі свининою» [8]. Незабаром, 15 серпня, повстала верф у м. Гданську, до якої приєднались усі.

2. Реакція влади СРСР і ПНР щодо виступу спортсмена. Мешканці країн соціалістичного табору сприймали Олімпійські ігри «не так», як їх подавали на сторінках радянських і закордонних видань соціалістичних країн. Польський Інститут національної пам'яті у своїй листівці так трактує ці події: «Для радянських керівників змагання були приводом демонстрації світу уявної сили СРСР. Укладено величезні кошти, щоб справити враження на закордонних журналістів і туристів. Коли під час змагань стрибунів із жердиною виступав поляк В. Козакевич, публіка, складена переважно з радянських партійних активістів і солдатів, голосно свистіла і гуділа» [9].

Як згадував пізніше В. Козакевич: «Я єдина людина на світі, котра побила світовий рекорд і якого освистали. Тому і показав той жест – зі злості. Звичайно, це негарний жест. Але зі злості людина показує саме такі жести. Можна сказати, що я вчинив неввічливо. Але тоді це було потрібно. Глядачам треба було показати червону картку, не мені». Із його слів, «жест стосувався лише тих, хто був на стадіоні» [10]. У багатьох країнах такий жест є символом грубої відмови й прямої образи. У Польщі цей жест означав вульгарний термін «вал». Але після цього його стали називати «жестом Козакевича» і трактували однозначно як символ опору радянському пануванню. Тому влада СРСР вважала цей жест наругою над символами СРСР і радянським народом й головним скандалом Олімпійських ігор у Москві, тому почала активно розбирати ситуацію. Можливо, саме тому церемонію вручення медалей проводили перед 22 годиною, коли трибуни стадіону вже були порожні.

Радянські глядачі на стадіоні помітили красномовний жест В. Козакевича, пряма телевізійна трансляція відбувалася також на ПНР та інші країни світу. Польські газети про виступ спортсмена своєї країни писали досить завуальовано. Так, «Przegląd Sportowy» повідомляла, що «чотиригодинні змагання із жердиною надовго запам'ятають не лише поляки. Це було, мабуть, найкрасивіше шоу на змаганнях зі всіх дисциплін на XXII Олімпійських іграх». Аналогічно відреагував «Żołnierz Wolności»: «Поляки стрибали, мов катапульти». У статті «Widziane z kraju» йшлося про те, що В. Козакевич здобув золоту медаль «вишукано й чудово» та відреагував на це «з відомим лише нам, полякам, темпераментом». Натомість офіційний друкований орган

ПОРП газета «Trybuna Ludu» повідомила, що В. Козакевич «низько схилився до землі від радості» [11]. Радянська преса вказувала лише на офіційні результати змагань.

Резонанс почався після розкрутки цього сюжету іноземним телебаченням. У престижному американському легкоатлетичному журналі «Track & Field» на першій сторінці писала, що «Козакевич показав «радянським звірам», що він насправді думає про них». Загалом західна преса в подальшому ідеологічно вигідно інтерпретували цей жест.

Таблиця 1

**Значення жесту В. Козакевича
у внутрішній політиці Польщі та міжнародних відносинах**

Аспект	Внутрішня політика Польщі	Міжнародні відносини
1	2	3
Політичний (реакція влади)	<p>Пояснення В. Козакевича: «Я завжди так роблю, коли високо стрибаю – показую цей жест планці. Мовляв, тепер вона може поцілувати мене в одне місце».</p> <p>Пояснення влади ПНР: В офіційній відповіді польського уряду пояснили, що цей жест був мимовільним спазмом м'язів, зумовленим значними фізичними навантаженнями. За іншою версією, жест був виявом радості спортсмена.</p> <p>В. Козакевича нагородили Лицарським хрестом Ордону Відродження Польщі та, за підсумками 1980 р., визнали кращим спортсменом Польщі.</p>	<p>Вимоги СРСР: Посол ПНР у Москві був негайно викликаний на розмову. Політбюро ЦК КПРС розглядало питання про позбавлення В. Козакевича золотої медалі за жест у бік радянського спортсмена.</p> <p>Пояснення голови МОК: Х.-А. Самаранч заявив, що під час виступів В. Козакевич робить дуже часто саме так, і переконав дисциплінарну комісію не відбирати медаль.</p>
Ідеологічний	<p>Влада ПНР, представники Польського союзу легкої атлетики вважали, що В. Козакевичу потрібно було поступитися «золотом» радянським спортсменам, наприклад К. Волкову, і вважали його зрадником. Спецслужби ПНР звинуватили В. Козакевича у співробітництві із закордонною розвідкою.</p> <p>Польське суспільство вважало В. Козакевича національним героєм. Фото зі стадіону в Москві поширили в підпільному тижневику «Солідарності», яка використала жест як символ польського опору СРСР. Жест став символом поляків під час страйків «Солідарності», темою для коміксів, плакатів, листівок.</p>	<p>Фото жесту В. Козакевича потрапило на обкладинки світових газет у 1980 р., крім радянських і польських. Преса США назвала В. Козакевича народним героєм, який показав «радянським звірам», що про них думає; французька газета «L'Equipe» – «це одна з найцікавіших подій в історії Ігор».</p>

Закінчення таблиці 1

1	2	3
	Повернувся до незалежної Польщі (1990 р.): «На кордоні мене ледь не обіймали: «О-о-о, Козакевич, ласкаво просимо додому!».	Жест Козакевича увійшов до різних топів Олімпійських ігор: фото, протести, жести, курйози, спортсменів-втікачі.
Культурний	«Жест Козакевича» у польській культурі означає повстання, опір. В. Козакевич – це «міф», «легенда», «вічна гордість» польського спорту.	Офіційне пояснення влади щодо жесту В. Козакевича розсмішило поляків, які ще назвали цей жест «рукою честі», «польським жестом доброї волі», «візьміть його за медаль!».
Професійний (спортивний)	Влада ПНР обмежила виступи спортсмена на міжнародних змаганнях, про його успіхи не повідомляли в засобах масової інформації. Як громадянина ФРН йому заборонили виступати в Польщі. Після повернення до Польщі (1990 р.) займався тренерською роботою.	Надзвичайний і Повноважний Посол СРСР у ПНР Б. Арістов вимагав довічної дискваліфікації спортсмена за «образу радянського народу». У 1985 р. В. Козакевич на змаганнях у ФРН попросив політичного притулку. У 1986 р. включений до складу збірної ФРН. Дворазовий чемпіон (1986 р. і 1988 р.), рекордсмен ФРН.
Особистий імідж	Активно використав історію жесту на Олімпійських іграх у своїй передвиборчій кампанії. 1998–2002 рр. – депутат міської ради м. Гдиня. Пізніше балотувався до парламенту від Польської селянської партії. 2019 р. – кандидат до Сенату Республіки Польща від партії «Громадянська платформа». Видав автобіографічну книгу «Не говоріть як мені жити» (2013 р.).	Мешкає у ФРН. «Коли мене питають, хто я – німець чи поляк, – відповідаю: Я – Козакевич».
Пропагандистський	Вислів «жест Козакевича» активно використовують у своєму лексиконі польські журналісти щодо опису спортивних і міжнародних подій із національним підтекстом, часто у негативному значенні.	В. Козакевич: «Ненависть до мене перетворилась в особливий вид спорту». Сучасні російські пропагандисти інтерпретують «жест Козакевича» у спорті та міжнародних відносинах від найменших деталей, наприклад, «це жарт», – до найбільших узагальнень.

Неоднозначною виявилась і позиція керівництва ПНР. Перший секретар Польської об'єднаної робітничої партії (ПОРП) Е. Герек телефонував до головного тренера стрибунів із жердиною, щоб з'ясувати, для чого В. Козакевич показав цей жест. Також окремі представники Польського союзу легкої атлетики вважали, що в Москві В. Козакевичу потрібно було програти радянському спортсмену. Голова Національного олімпійського комітету ПНР

М. Ренке пояснив, що в спортсмена боліла рука й він корчився від болю [11]. Вище партійне керівництво Польщі захистило свого атлета, запропонувавши «прийнятну» офіційну версію – «валу не було, просто рука, розташована горизонтально, символізувала планку, а вертикально – стовп» [12]. Це вказувало на те, що олімпійські нагороди польська влада оцінила вище за ідеологічні постулати й комуністичну мораль, а отже, почали більш чітко проявлятися розбіжності в поглядах радянського партійного керівництва і їхніх закордонних «товаришів».

Партійні органи Польщі запровадили цензуру щодо висвітлення жесту В. Козакевича та історії щодо нього в офіційних засобах масової інформації, хоча нагороди та відзнаки, які вручали спортсмену в країні після олімпійського успіху, широко коментували в пресі й телебаченні. Привітання були нескінченними [11]. Водночас засоби масової інформації не оприлюднили факт про те, що посол СРСР у Варшаві Б. Арістов просив польську владу забрати золоту медаль у В. Козакевича за його поведінку під час Ігор і скасувати його олімпійський рекорд [13].

На дисциплінарній комісії голова Міжнародного Олімпійського комітету Х.-А. Самаранч переконав комісію, що не треба відбирати медаль у польського атлета, бо неодноразово бачив, як виступає В. Козакевич, і те, що він так робить дуже часто. Тобто сказав те саме, що придумав спортсмен. При цьому вони не зустрічались і не розмовляли між собою [10]. У цій ситуації був важливий геополітичний чинник: Х.-А. Самаранч у 1978–1980 рр. був послом Іспанії в Москві, вважався другом СРСР, який активно підтримав його кандидатуру під час обрання на пост голови МОК. Отже, радянське керівництво не наважилося засвідчити недовіру до «своїх» людей у МОК. Така ситуація повеселила польське суспільство, у якому наростали опозиційні настрої. Отже, політична реакція вищого партійного керівництва СРСР на жест польського атлета спростувала гасло, яким активно маніпулювала на міжнародній арені – спорт поза політикою.

На нашу думку, важливо підкреслити те, що з віддалі років змінилося трактування показу свого жесту самим В. Козакевичем. Так, спочатку він говорив, що не пам'ятає, як зробив це, а згадав наступного дня, коли французький журналіст показав йому змагання [13], що жест був спрямований до глядачів на трибунах, які недружно себе вели й не мав нічого спільного з політикою. Натомість, останні зізнання В. Козакевича набули виразного ідеологічного звучання – «це був мій жест визволення» (2017 р). Отже, це відображає історію цього жесту спортсмена, який з іменного перетворився на політичний, національний і міжнародний.

3. Використання жесту Козакевича як символу у внутрішньополітичній боротьбі в ПНР та проти СРСР. Офіційна оцінка вчинку спортсмена в тогочасної влади Польщі була категорична – зрада, суспільна – національний герой. Тому не дивно, що політична слава В. Козакевича випередила й пережила спортивну. Його жест отримав цілковиту підтримку польського суспільства, його трактували як сміливий бунт проти «Великого брата». Під час

фотосесії, організованої наступного дня в Москві, польські туристи підбігли до В. Козакевича та почали підкидати його на руках, співаючи «Ще не вмерла Польща...».

У суспільній свідомості поляків «жест Козака» був тісно пов'язаний із діяльністю профспілки «Солідарність». У той час у Польщі поширювали фотографії, плакати стрибка В. Козакевича з підписом «Сказав більше, ніж 1000 слів». Наприклад, автори польського мюзиклу про кохання «Немає Солідарності без любові!» хотіли використати кінозапис переможного стрибка В. Козакевича на московській Олімпіаді. Однак у відділенні МОК у Лондоні їм спершу відмовили у видачі ліцензії на цей запис через політичний підтекст, а коли після довгих переговорів погодилися, то з'ясувалося, що архівні матеріали зазнали цензури – найважливіший фрагмент, тобто «жест», було вирізано. Це стосується також запису в радянських архівах [14]. Отже, влада ПНР і СРСР утворила навколо В. Козакевича інформаційний вакуум. Хоча спортсмен став пізнаваний на батьківщині – він «не платив штрафи поліцейським, тому що було достатньо автографа». Жест В. Козакевича, який він показав у Москві, був дуже важливим для поляків. Це саме той випадок, коли політичний ефект перевищив спортивний результат, бо поляки запам'ятали жест, але забули про новий світовий рекорд.

На нашу думку, той факт, що влада СРСР тиснула на польську владу, МОК підтверджує її ідеологізованість, намагання контролювати «братні» партії дружніх країн та авторитетні міжнародні організації. Представники влади Радянського Союзу надали вчинку поляка значної уваги й розголосу, хоча ні фотографій, повідомлень про жест спортсмена, а тим більше про інформацію з вимогою довічної дискваліфікації спортсмена за «образу радянського народу» не оприлюднено у вітчизняних засобах масової інформації. Склалася парадоксальна ситуація: влада СРСР у засобах масової інформації відмовчувалася про жест В. Козакевича, і водночас проводила активні негласні міжнародні та міжпартійні розборки. Це сприяло тому, що влада й ЗМІ країни Заходу та США сповна використали «жест Козакевича» в ідеологічній боротьбі проти країн соціалізму.

4. Політичні утиски В. Козакевича як відомого спортсмена. «Козак» належав до людей із сильним і відвертим характером. Тому постійно мав проблеми із партійними функціонерами. Так, щодо нього встановлено шестимісячну дискваліфікацію, пов'язану з недотриманням правил спонсорів, однак за спортивні досягнення її термін скорочено. За «слабкий» виступ на чемпіонаті Європи в Празі (1978 р.), на якому В. Козакевич посів четверте місце, польська влада позбавила його закордонного паспорта, позбавивши можливості виступати за кордоном.

Доказом політичності жесту в трактуванні його комуністичною владою було те, що він негативно вплинув на подальшу кар'єру спортсмена. Після такого вчинку В. Козакевича і його суспільного визнання та особистої популярності на батьківщині за ним уважно стежили польські спецслужби, які шукали на нього компромат. Тому спортсмену висунули надумане

звинувачення у співробітництві із закордонною розвідкою [15]. В. Козакевич так пояснив мотиви своєї втечі за кордон: «якби я повернувся, то це – відразу в'язниця. Мінімум рік. Ніякого спорту в моєму житті вже б не було. Я був ще молодий, міг виступати».

Золото московської Олімпіади стало останнім великим успіхом стрибун. Залишаючись одним із кращих спортсменів у своїй дисципліні, В. Козакевич був невдоволений бойкотом соціалістичними країнами Олімпійських ігор у Лос-Анджелесі 1984 р., на яких він міг завоювати медаль. Доказ цього – той факт, що чемпіон Лос-Анджелеса стрибнув гірше за В. Козакевича, який виступав на «псевдоолімпіаді» «Дружба» (1984 р.) у Москві. До речі, на цих міжнародних змаганнях золоту медаль здобув олімпійський суперник В. Козакевича К. Волков (5 м 80 см).

У 2016 р. Конгломерат спортивних медіа (ESPN, США) визнала «жест Козакевича» другим за значенням жестом в історії спорту [16]. У контексті відомого вчинку цікавими є міркування В. Козакевича про те, що чи повинен спорт бути поза політикою. «До Олімпіади готуються не політики, а спортсмени. Що спортсмену до того, що США й Союз били один одного по морді? Я готувався до того, щоб поборотися за звання кращого у світі. Якщо політики хочуть, нехай з'ясовують відносини в іншому місці» [10]. Отже, спорт – поза політикою, але не у випадку з В. Козакевичем.

5. Використання В. Козакевичем історії свого жесту для власного іміджу, у власній передвиборчій кампанії. Після падіння комуністичного режиму В. Козакевич повернувся до незалежної Польщі. У 1998 р. він працював в Академії фізичного виховання й спорту в Гданську. Відомий стрибун максимально використав популярність свого жесту серед співвітчизників. У 2006 р. він знявся в телевізійній рекламі знеболювального препарату для м'язів і суглобів (2006 р.). За сюжетом ролика, після застосування препарату зникає біль у руці й спортсмен показує свій відомий жест. Як учитель фізкультури, В. Козакевич був Послом програми «Залишись в олімпійській формі» (2014 р.) та брав участь в урядовому проекті РП «60+», які закликали людей похилого віку до фізичної активності.

Це зумовило нову хвилю суспільної цікавості до його особи, тому своє національне визнання він намагався трансформувати в політичний успіх. У 1998–2002 рр. В. Козакевич був депутатом міської ради міста Гдиня. Пізніше балотувався до парламенту від Польської селянської партії, але не пройшов. У 2019 р. був кандидатом до Сенату Республіки Польща у виборчому окрузі № 1, який охоплює Болеславецький, Любанський, Львувецький і Згожецький повіти Нижньосілезького воєводства. Цей округ «Козак» обрав через його розміщення поблизу кордону з ФРН, де він проживав після того, як покинув ПНР. Маючи досить широкі знайомства серед польських політиків, він позиціонував себе як політично незалежний кандидат і приєднався до політичної партії «Громадянська платформа» [17]. Серед головних пунктів його програми були пенсії без податків, спорт і здоров'я нації. Зі слів спортсмена, на зустрічах із виборцями його зазвичай запитують про відомий жест, який він

зробив на московській Олімпіаді після стрибка й, у підсумку, виграв золоту медаль.

6. Уживання вислову «жест Козакевича» в сучасній польській пресі та його значення. Жест «Козака» викликав гарячу підтримку в польському суспільстві й зараз, через багато років, цей випадок улюблений і його часто згадують поляки. У соціальній мережі Facebook навіть існує група «Gest Kozakiewicza», у якій публікують матеріали про його історію й використання.

Від часу своєї появи жест Козакевича став символом і збірним образом перемог польських спортсменів та спорту, тому й надалі присутній на спортивних аренах. Наприклад, у повідомленні під заголовком «Легія – жест Козакевича москалям!» ідеться про перемогу польського футбольного клубу над московським «Спартаком» (2011 р.) [18]. 19 вересня 2014 р. на Чемпіонаті світу з волейболу у Лодзі трапився скандальний інцидент. Після матчу Польща – Росія, за результатами якого остання втратила шанс на вихід у півфінал змагань, один із лідерів збірної Росії, чемпіон Європи О. Спиридонов, плюнув у бік фанатів, які стояли біля бар'єру, що відділяє глядачів від ігрового майданчика. Так описували обставини інциденту польські ЗМІ [19]. Російський варіант опису обставин цього випадку більш політичний – О. Спиридонов плюнув у місцевого вболівальника, який викрикнув: «Поверніть Крим!» [20]. Цим уболівальником, як з'ясували пізніше, виявився депутат Європейського парламенту й польської партії «Право і Справедливість» М. Матушевський. Політик не втримався та показав спортсмену «жест Козакевича». Різне трактування цієї ситуації польськими й російськими виданнями лише посилює політичний підтекст цього жесту.

Вислів «жест Козакевича» увійшов в активний лексикон польських політиків і журналістів. Його вживають, насамперед, для характеристики політичних конкурентів, боротьби політичних партій під час виборчих кампаній у Республіці Польща: «ПіС показав «Унії» «жест Козакевича», «Лешек Бальцерович: Треба показати «жест Козакевича» політикам», «Ми покажемо «жест Козакевича» тим, хто руйнує польську демократію». Цей вислів часто використовують, коли йдеться про російсько-польські відносини, зовнішню політику РФ: «Росія показує Польщі «жест Козакевича», уламки Туполева поки що вона повертати не збирається» – про авіакатастрофу президентського літака поблизу Смоленська; «Янукович показав Путіну «жест Козакевича» – про «газову війну» України з Росією. Авторитетний громадсько-політичний діяч, головний редактор «Gazeta Wyborcza» А. Міхнік вважає, що «Україна зупинила наші Путіна. Попри всі його зусилля та плани, українці показали власникові харизми «не Сталіна, а ліліпута» не що інше, як «жест Козакевича» [21]. Універсальний цей вислів також для опису міжнародних відносин: «Туреччина покаже «жест Козакевича» США у питанні нових винищувачів?», «Треба було показати «жест Козакевича» Меркель».

Звернемо увагу на використання й обігрування жесту Козакевича в сучасній російській пропаганді. По-перше, вони описують і трактують ситуацію із В. Козакевичем на Олімпійських іграх у радянських ідеологічних традиціях:

«головний скандал Ігор у Москві», «осквернення державних символів СРСР», «втік до Німеччини», відносять до переліку найгірших фото, історій, жестів, скандалів в історії Олімпійських ігор. Зміст сучасних інтерпретацій досить широкий – від «це був жарт», «поляки не люблять росіян» і до «поляки самі роздули цю історію, бо дуже хотіли виглядати окупованими й такими, які чинили героїчний опір» [22]. Сучасні російські пропагандисти намагаються переосмислити «жест Козакевича» не лише в спорті, доказ чого – заголовки публікацій, наприклад «Олімпіада-80. Золота відповідь на польський жест», але й у міжнародних відносинах, а саме твердження про те, що «жест Козакевича польський уряд у цей момент демонструє всьому світу» [23] – ідеться про особливості зовнішньої політики сучасної Республіки Польща.

В. Козакевич завжди цікавився політикою, тому має власну думку щодо сучасних подій у міжнародному житті, при цьому наводить певні історичні паралелі: «Що зараз відбувається в Україні. Там триває війна. За що? За кордон? Президент Путін сказав: «Я хочу охороняти росіян, які живуть в Україні». Мені це не здається правильним. Я народився в 1953-му – якраз умер Сталін, до влади в СРСР прийшов Хрущов. І той сказав: поляки, які вважають себе поляками, можуть їхати до Польщі. Так, моя сім'я збралась і поїхала із союзної Литви додому. Чому не можна знайти місця росіянам, які на Україні вважають себе росіянами, у Росії? Путіну хочеться більшого. Росія багато втратила за Горбачова, а зараз намагається повернути. Мені здається, можна було зробити по-іншому, не доводячи справу до війни. У цій історії немає переможців». Водночас він вважає, що «Росія – велика країна, яка робить хороші речі: зимову Олімпіаду, ЧС-2018 із футболу. Але Росія, як і Польща, ще не навчилася демократії» [10].

3. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Спазм м'язів В. Козакевича був емоційним, викликаним безпосередньо некоректною поведінкою глядачів на спортивній арені, і спрямовувався саме до них. Це не була планова політична демонстрація спортсмена проти комуністичного режиму. Однак внутрішньополітична ситуація та суспільні настрої, насамперед у Польщі, навколо проведення Олімпійських ігор у Москві, міждержавні відносини ПНР і СРСР, «правильна» політична реакція країн соціалістичного блоку на цей жест сприяли його трактуванню саме як політичного. Під цим кутом зору його називали засобом масової інформації країн Заходу й підхопила та активно використала у своїй політичній боротьбі опозиційна польська «Солідарність». Через історичні конфлікти між поляками й «советами» жест Козакевича мав великий успіх. Він став візуальним символом опору тоталітарному режимові. Показ цього жесту прискорив подальший перебіг внутрішньополітичної у ПНР та міжнародної ситуації.

«Жест Козака» став універсальним під час характеристики внутрішньополітичної ситуації в Польщі та її двосторонніх міждержавних відносин, насамперед із Російською Федерацією. Отже, жест В. Козакевича став епохальною подією в історії спорту й міжнародних відносин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Pawlik, I. (1994). *Gest Kozakiewicza*. Warszawa, 1994, 122 s.
2. Jak to było naprawdę. Niezwykłe opowieści sportowe/pod red. M. Latasiewicza, J. Cierpiatki (2018). Krakow: Wydawnictwo «Arena», 2018, 240 s.
3. Oledzki, J. *Gesty Nadziei. Gest Kozakiewicza, zacieranie rak «figa»*. URL: Strony od PSL_XLV_nr1-8_Oledzki.
4. Kozakiewicz, W., Pol, M. (2013). Nie mówcie mi jak mam żyć. *Biblioteka «Gazety Wyborczej»*, 2013, 340 s.
5. Strzyga, L. *Niekończąca się sportowa wojna polsko-ruska. Kolejne starcie na Euro*. URL: <https://dziennikzachodni.pl/niekonczaca-sie-sportowa-wojna-polskoruska-kolejne-starcie-na-euro-video/ar/587933>.
6. *Gest Kozakiewicza*. URL: <https://www.polskieradio.pl/39/156/Artykul/253443>
7. «Он умел словами нарисовать картину спортивного зрелища». URL: <http://archiwum.polradio.pl/6/249/Artykul/199456>.
8. Радзивинович, В. *Путь к другому миру*. URL: <http://www.index.org.ru/journal/29/25-radz.html>.
9. *Gest Kozakiewicza. Karta pochodzi z gry ZnajZnak wydanej nakładem Instytutu Pamięci Narodowej*. URL: [KŚZpNP znajznak.pl](http://kszpnp.znajznak.pl).
10. Копачев, П., Санталов, А. «Я мог сказать: поцелуйте меня в задницу. Но никто бы не услышал». *Главный скандал Игр-80 в Москве*. URL: <https://www.sports.ru/tribuna/blogs/russiateam/806326.html>.
11. Cegiělka, A. Następstwa słynnego «gestu Kozakiewicza». Czy polski zawodnik rzeczywiście to planował? URL: <https://wpolityce.pl/polityka/158142-nastepstwa-slynnego-gestu-kozakiewicza-czy-polski-zawodnik-rzeczywiscie-to-planowal>.
12. Closek, J. *Moskwa – miasto, w którym sport przegrał z polityką*. URL: <http://weszlo.com/2018/06/14/moskwa-miasto-ktorym-sport-przegral-polityka/>.
13. Stokłosa, P. *Trzej niepokorni mistrzowie*. Część II: Władysław Kozakiewicz. <https://ksiazkisportowe.blogspot.com/2012/07/trzej-niepokorni-mistrzowie-czesc-ii.html#more>.
14. НМ. «*Gest Kozakiewicza» wyjęty spod prawa (autorskiego)?* URL: <https://kultura.onet.pl/wiadomosci/gest-kozakiewicza-wyjety-spod-prawa-autorskiego/c3w6l7q>.
15. Хрипун, Р. *На Олимпиаде-80 польский прыгун осквернил символы СССР. Ему пришлось бежать в Германию*. URL: https://www.eurosport.ru/athletics/story_sto7486155.shtml.
16. «*Gest Kozakiewicza» wyróżniony przez ESPN*. – «*Ręce same się ułożyły*». URL: <https://onet100.vod.pl/s/sport/gest-kozakiewicza-wyrozniiony-przez-espn-rece-same-sie-ulozily/j70emj>.
17. *TS/Koalicja Obywatelska. Gest Kozakiewicza*. URL: <https://www.nj24.pl/article/gest-kozakiewicza>.
18. Chojecki, P. *LEGIA: gest Kozakiewicza dla Moskali*. URL: <http://ursa-tm.ru/forum/index.php?/topic/15163-legiya-zhest-kozakevicha-moskalyam/>.
19. *Польский депутат: «Когда Спиридонов плюнул, я не сдержался и показал ему «жест Козакевича»*. URL: <https://www.sports.ru/volleyball/1023720055.html>.
20. Петров, В. *Между тем. Алексей Спиридонов: «Какой депутат? Какие плевки за Крым? Это все бред сумасшедшего!»*. URL: <http://sport-weekend.com/2014-09-20-19-54-33-20323.html>.
21. *Україна зупинила навалу Путіна – Міхнік*. URL: <https://antikor.com.ua/articles/34516-ukrajina-zupinila-navalu-putina-mihnik>.
22. *Польский жест доброй воли*. URL: <https://uborshizzza.livejournal.com/2839045.html>.
23. Пассент, Д. *Клинтона в психушку?* URL: <http://ursa-tm.ru/forum/index.php?/topic/195351-gostinaya-312>.

**THE UNSPORTSMANLIKE GESTURE OF KOZAKEVICH
AND ITS SIGNIFICANCE IN THE DOMESTIC POLITICS OF POLAND
AND IN INTERNATIONAL RELATIONS.**

There are two political gestures in Poland that everyone knows. The first one is a two-finger, that is a V-shaped gesture that has been known since «Solidarity». The second most notable in the history of Polish sports is the Kozakevich gesture, demonstrated by an athlete at the 1980 Moscow Olympics.

During the Cold War, athletes from many countries of the world perceived athletes the USSR not only as their rivals in competitions but also as political, ideological, and cultural foes. Therefore, the gesture in the V. Kozakiewicz half-arm of the famous Polish jumper with the pole, which he showed to fans and judges at the stadium in Luzhniki, led to the uplift of the national spirit in Poland and became a symbol of liberation from the communist regime.

The authorities of the USSR and socialist Poland made no public announcement of the gesture or the history around it. The political reaction of the top party leadership of the USSR to the gesture of the Polish athlete disproved the slogan «Sport outside politics», which was actively manipulated in the international arena. The author of the article tries to rethink the meaning of V. Kozakevich's gesture in contemporary socio-political conditions, so he draws attention first of all to: 1) the political context of Kozakevich's nominal «gesture»; 2) the reaction of the authorities of the USSR and Poland on the performance of the athlete; 3) the use of gesture as a symbol in the internal political struggle in the People's Republic of Poland and against the USSR; 4) political harassment of V. Kozakevich as a famous athlete; 5) V. Kozakevich's use of the history of his gesture to create a personal image in his own election campaign; 6) the use of the phrase «Kozakevich's gesture» in the modern Polish press and its meaning. It has been proved that Kozakevich's gesture has transformed from a personal into a political, national and international gesture, becoming universal in Polish journalism.

Key words: Vladislav Kozakevich, pole vault athletes competitions, 1980 Olympic Games, protest, IOC, Kozakevich gesture, «Solidarity» trade union, «Kozakevich gesture».

REFERENCES

1. Pawlik, I. (1994). *Gest Kozakiewicza*. Warszawa, 1994, 122 p.
2. *Jak to było naprawdę. Niezwykłe opowieści sportowe*/pod red. M. Latasiewicza, J. Cierpiatki. Krakow: Wydawnictwo «Arena», 2018, 240 p.
3. Oledzki, J. *Gesty Nadziei. Gest Kozakiewicza, zacieranie rak «figa»*. URL: Strony od PSL_XLV_nr1-8_Oledzki.
4. Kozakiewicz, W., Pol, M. (2013). Nie mówcie mi jak mam żyć. *Biblioteka «Gazety Wyborczej»*, 2013, 340 p.
5. Strzyga, L. *Niekończąca się sportowa wojna polsko-ruska. Kolejne starcie na Euro*. URL: <https://dziennikzachodni.pl/niekonczaca-sie-sportowa-wojna-polskoruska-kolejne-starcie-na-euro-video/ar/587933>.
6. *Gest Kozakiewicza*. URL: <https://www.polskieradio.pl/39/156/Artykul/253443>
7. «On umel slovami narisovat' kartinu sportivnogo zrelissha». URL: <http://archivum.polradio.pl/6/249/Artykul/199456>.
8. Radzivinovich, V. *Put' k drugomu miru*. URL: <http://www.index.org.ru/journal/29/25-radz.html>.
9. *Gest Kozakiewicza. Karta pochodzi z gry ZnajZnak* wydanej nakładem Instytutu Pamięci Narodowej. URL: KSZpNP.znajznak.pl.
10. Kopachev, P., Santalov, A. «Ja mog skazat': pocelujte menja v zadnicu. No nikto by ne uslyshal». *Glavnyj skandal Igr-80 v Moskve*. URL: <https://www.sports.ru/tribuna/blogs/russiateam/806326.html>.

11. Cegiełka, A. Następstwa słynnego «gestu Kozakiewicza». Czy polski zawodnik rzeczywiście to planował? URL: <https://wpolityce.pl/polityka/158142-nastepstwa-slynnego-gestu-kozakiewicza-czy-polski-zawodnik-rzeczywiscie-to-planowal>.
12. Closek, J. Moskwa – miasto, w którym sport przegrał z polityką. URL: <http://weszlo.com/2018/06/14/moskwa-miasto-ktorym-sport-przegral-polityka/>.
13. Stokłosa, P. Trzej niepokorni mistrzowie. Część II: Władysław Kozakiewicz. <https://ksiazkisportowe.blogspot.com/2012/07/trzej-niepokorni-mistrzowie-czesc-ii.html#more>.
14. HM. «Gest Kozakiewicza» wyjęty spod prawa (autorskiego)? URL: <https://kultura.onet.pl/wiadomosci/gest-kozakiewicza-wyjety-spod-prawa-autorskiego/c3w6l7q>.
15. Hripun, R. Na Olimpiadzie-80 pol'skij prygun oskvernil simwoły SSSR. Emu prishlos' bezhat' v Germaniju. URL: https://www.eurosport.ru/athletics/story_sto7486155.shtml.
16. «Gest Kozakiewicza» wyróżniony przez ESPN. – «Ręczę same się ułożyły». URL: <https://onet100.vod.pl/s/sport/gest-kozakiewicza-wyrozniony-przez-espn-rece-same-sie-ulozyly/j70emj>.
17. TS/Koalicja Obywatelska. Gest Kozakiewicza. URL: <https://www.nj24.pl/article/gest-kozakiewicza>.
18. Chojecki, P. LEGIA: gest Kozakiewicza dla Moskali. URL: <http://ursa-tm.ru/forum/index.php?/topic/15163-legiya-zhest-kozakevicha-moskalyam/>.
19. Pol'skij deputat: «Kogda Spiridonov pljunul, ja ne sderzhalsja i pokazal emu «zhest Kozakevicha». URL: <https://www.sports.ru/volleyball/1023720055.html>.
20. Petrov, V. Mezhdru tem. Aleksej Spiridonov: «Kakoj deputat? Kakie plevki za Krym? Jeto vse bred sumasshedshego!». URL: <http://sport-weekend.com/2014-09-20-19-54-33-20323.html>.
21. Ukraina zupynyla navalu Putina – Mihnik. URL: https://antikor.com.ua/articles/34516-ukrajina_zupinila_navalu_putina_mihnik.
22. Pol'skij zhest dobroj voli. URL: <https://uborshizzza.livejournal.com/2839045.html>.
23. Passent, D. Klintonu v psihushku? URL: <http://ursa-tm.ru/forum/index.php?/topic/195351-gostinaya-312>.

Матеріал надійшов до редакції 29.10.2019 р.

УДК 334.72(100-194)-043.86

Вікторія Кухарик,

кандидат економічних наук,

асистент кафедри міжнародних економічних відносин та управління проектами,

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки,

43024, Україна, Волинська обл., м. Луцьк, вул. Винниченка, 28, каб. 4

kucharyk.viktoria@eenu.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0003-3389-5181>

Валентин Фаримець,

студент факультету міжнародних відносин,

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

<https://doi.org/10.29038/2524-2679-2020-01-21-40>

СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ ОФШОРНОГО БІЗНЕСУ У СВІТІ

Особливість офшорного бізнесу – створення для підприємців сприятливих валютно-фінансового та фіскального режимів, високого рівня законодавчих гарантій